

RZECZPOSPOLITA POLSKA
PROKURATOR GENERALNY

Warszawa, dnia 9/08 2024 r.

1001-1.024.75.2024

Wytyczne Prokuratora Generalnego
w sprawie zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych
prokuratury w zakresie prowadzenia postępowań przygotowawczych dotyczących
odmowy dokonania przerwania ciąży oraz tzw. aborcji farmakologicznej

W celu ujednoczenia zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w sprawach dotyczących odmowy przerwania ciąży oraz tzw. aborcji farmakologicznej, na podstawie art. 13 § 1 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (t.j. Dz. U. 2024 r. poz. 390), przekazuję następujące wytyczne:

1. Zagadnienia ogólne

Zakres ingerencji władzy publicznej w sferę ludzkiej prokreacji stanowi jedno z najbardziej złożonych i trudnych zagadnień normatywnych. Wynika to przede wszystkim z powodów aksjologicznych, światopoglądowych i politycznych. Problematyka aborcji jest stale obecna w debacie publicznej, zaś penalna reakcja na nią stanowi kontrowersyjny problem prawa karnego. Ustawodawstwa poszczególnych państw różnią się w zakresie warunków dopuszczalności legalnego przerwania ciąży oraz penalizacji przestępstw związanych z aborcją.

Warunki legalnego przerywania ciąży w Polsce reguluje ustawa z dnia 7 stycznia

1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (t.j. Dz. U. 2022 r. poz. 1575), a jej interpretacja ma zasadnicze znaczenie przy ocenie realizacji znamion przestępstwa z art. 152 k.k.

Powszechne jednostki organizacyjne prokuratury zobowiązane są do prowadzenia lub nadzorowania postępowań dotyczących niezgodnego z przepisami przerywania ciąży, udzielenia pomocy lub nakłonienia do tego, jak również postępowań w sprawach odmowy przerywania ciąży, gdy odmowa ta doprowadziła do skutków, o których mowa w art. 155-157 k.k. oraz z art. 160 k.k.

Prowadzenie tego rodzaju spraw wymaga szczególnej wrażliwości prokuratorów, odpowiedniego doświadczenia zawodowego i życiowego oraz zrozumienia sytuacji kobiet ciężarnych – dla większości z nich przerywanie ciąży jest doświadczeniem traumatycznym. Podejmowanie czynności procesowych radykalnie wkraczających w sferę praw i wolności kobiety (zgodnie z wolą ustawodawcy niepodlegającej odpowiedzialności karnej nawet przy założeniu, że faktycznie doszło do przerywania ciąży) każdorazowo powinno zostać poprzedzone wnikliwą analizą materiałów wskazujących na uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa przez tę osobę, która wbrew przepisom ustawy wykonała zabieg przerywania ciąży albo udzieliła pomocy lub nakłoniła kobietę ciężarną do przerywania ciąży. Sprawy tego rodzaju powinny podlegać szczególnie skrupulatnemu wewnętrznemu nadzorowi służbowemu.

Przestępstwo z art. 152 § 2 k.k. ma charakter formalny i jest dokonane z chwilą udzielenia pomocy kobiecie ciężarnej do przerywania ciąży z naruszeniem przepisów przywołanej wyżej ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. lub nakłaniania kobiety do tego - bez względu na to, czy do przerywania ciąży doszło. Pomoc w przerywaniu ciąży musi mieć charakter konkretny i zostać udzielona kobiecie ciężarnej, co do której istnieją dane do ustalenia jej tożsamości. Zgodnie z orzecnictwem sądów powszechnych (por. *postanowienie Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 27 marca 2024 r. sygn. akt XII Kp 322/24*; *postanowienie Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 19 września 2018 r. sygn. akt XVIII Kp 772/18*) upublicznienie abstrakcyjnych informacji dotyczących możliwości przerywania ciąży nie rodzi po stronie organów ścigania obowiązku podjęcia czynności procesowych.

Omawiany czyn zabroniony jest przestępstwem wieloodmianowym. W przypadku gdy materiał dowodowy wskazuje, że doszło zarówno do udzielenia pomocy w przerwaniu ciąży, jak i do nakłaniania do aborcji, obie te odmiany powinny znaleźć się w opisie czynu z art. 152 § 2 k.k. ze wskazaniem konkretnych zachowań realizujących znamiona każdej z nich.

Zgodnie z art. 152 § 2 k.k. karze podlega udzielenie pomocy w przerwaniu ciąży kobiecie ciężarnej lub nakłonienie takiej kobiety do przerywania ciąży z naruszeniem przepisów ustawy. Nie realizuje znamion wskazanego przestępstwa - w formie dokonania - udzielenie pomocy kobiecie, która w rzeczywistości nie była w ciąży. Jeśli jednak sprawca działał w przekonaniu, że udziela pomocy osobie ciężarnej, to zastosowanie znajdzie przepis art. 13 § 2 k.k., regulujący odpowiedzialność za tzw. usiłowanie nieudolne (por. *wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2020 r. sygn. III KK 281/19, Lex nr 3126968*). Sprawca nie uświadamia sobie, że dokonanie czynu jest niemożliwe z uwagi na brak przedmiotu nadającego się do popełnienia czynu zabronionego. To samo dotyczy drugiej czynności sprawczej z art. 152 § 2 k.k. w postaci nakłaniania do przerywania ciąży.

Sama odmowa przeprowadzenia legalnej aborcji przez personel medyczny nie stanowi przestępstwa, chyba że w następstwie odmowy, wystąpiły skutki, o których mowa w art. 155-157 k.k. i w art. 160 k.k.

2. Wszczęcie postępowania

Zgodnie z treścią art. 303 k.p.k., wszczęcie postępowania przygotowawczego następuje, gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Sformułowanie „uzasadnione podejrzenie” oznacza konieczność oparcia się przez organ procesowy wyłącznie na dowodach lub informacjach wynikających z konkretnych okoliczności, a nie na przeczuciach, pogłoskach, czy przypuszczeniach (por. *D. Świecki (red.), Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany do art. 303, Lex 2023; K. Dudka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 303, wyd. III, Warszawa 2023*). Wszczęcie postępowania jest więc dopuszczalne jedynie wtedy, gdy organ procesowy dysponuje danymi obiektywnie uprawdopodobniającymi fakt

popęlnienia przestępstwa.

Dlatego też należy przede wszystkim ustalić, czy określony czyn może być uznany za przestępstwo. Jeżeli istnieje przekonanie, że czyn wskazany w zawiadomieniu nie posiada choćby jednego z elementów istotnych do uznania, że ma on cechy przestępstwa, organ jest zobowiązany do wydania decyzji o odmowie wszczęcia śledztwa (*K. Dudka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 303, wyd. III, Warszawa 2023*).

Szczególnej wnikliwości wymaga ocena przesłanki z art. 303 k.p.k. w sprawach, w których zawiadamiający (najczęściej były mąż bądź konkubent) pozostaje w konflikcie z kobietą, mającą się poddać aborcji. Nie można bowiem dopuścić do instrumentalnego wykorzystywania postępowania karnego w ramach konfliktu rodzinnego, gdy intencją zawiadamiającego staje się wyłącznie upublicznienie informacji o przerwaniu ciąży byłej partnerki oraz jej stygmatyzacja. Poddanie się aborcji przez kobietę ciężarną nie stanowi czynu zabronionego, uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa musi zatem dotyczyć zachowań innych osób.

W postanowieniu o wszczęciu śledztwa określa się czyn będący przedmiotem postępowania oraz jego kwalifikację prawną. W podstawie prawnej postanowienia o wszczęciu śledztwa z art. 152 § 2 k.k. należy (oprócz art. 303 i art. 305 § 1 k.p.k.) wskazać również art. 309 pkt 1 k.p.k. w zw. z art. 25 § 1 pkt 2 k.p.k., zaś w opisie czynu – kwestię naruszenia przepisów ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny (...) z podaniem Dziennika Ustaw. Błędem jest prowadzenie postępowania w takiej sprawie w formie dochodzenia, a w razie braku podstaw do wszczęcia postępowania przygotowawczego – wydanie postanowienia o odmowie wszczęcia dochodzenia zamiast o odmowie wszczęcia śledztwa.

Kobieta, za zgodą której przerwano ciążę z naruszeniem przepisów ustawy, nie należy do kręgu pokrzywdzonych typami czynów zabronionych z art. 152 § 1-3 k.k. w rozumieniu art. 49 § 1 k.p.k., jeżeli czyny te nie wyczerpują jednocześnie znamion określonych w innym przepisie ustawy karnej, którym jej dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone (*postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2009 r. sygn. I KZP 2/09, Lex nr 486166*).

Zawiadomienie dotyczące odmowy przerwania ciąży w placówkach medycznych znajdujących się w obszarze właściwości różnych jednostek prokuratury winno zostać rozpoznane w tej jednostce, do której wpłynęło, o ile dana prokuratura jest jedną z jednostek właściwych miejscowo. Pozwoli to uniknąć bezzasadnego wszczynania sporów kompetencyjnych i umożliwi niezwłoczne rozpoznanie zawiadomienia, a w przypadku wszczęcia postępowania przygotowawczego - podjęcie stosownych czynności.

3. Czynności dowodowe

Czynności procesowe winny być ukierunkowane na ustalenie okoliczności związanych z zachowaniami osób, co do których zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa z art. 152 k.k. Kwestia samego przerwania ciąży ma znaczenie wyłącznie w kontekście odpowiedzialności osób, które dokonały przerwania ciąży (art. 152 § 1 k.k.) albo udzieliły pomocy lub nakłoniły do przerwania ciąży (art. 152 § 2 k.k.).

Jeżeli w postępowaniu konieczne jest przesłuchanie kobiety, o której mowa w art. 152 k.k., należy ograniczyć się do jednokrotnego przeprowadzenia tej czynności, chyba że ponowne przesłuchanie jest niezbędne do wyjaśnienia ujawnionych później okoliczności. Przed przystąpieniem do przesłuchania należy poinformować kobietę, że nie ponosi odpowiedzialności karnej za przerwanie ciąży. Fakt udzielenia takiej informacji należy odnotować w treści protokołu. Nadto, jeśli ujawnią się okoliczności, o których mowa w art. 183 § 1 k.p.k., zasadą jest pouczenie świadka o treści tego przepisu. Informacji i pouczeń należy udzielać w sposób jak najbardziej zrozumiały dla świadka, a w razie potrzeby wyjaśniać zgłaszane przez osobę przesłuchiwaną wątpliwości prawne.

Czynność przesłuchania kobiety powinna być przeprowadzona z poszanowaniem jej godności i w sposób zapobiegający wiktyimizacji.

W przypadku uprawdopodobnienia, że kobieta była w ciąży, należy ustalić m.in., czy wykonała test ciążowy lub inne badanie, czy korzystała (przed lub po przerwaniu ciąży) z pomocy lekarskiej, a w sprawach dot. aborcji farmakologicznej - jakie substancje, w jakim czasie i w jakiej ilości zażyła oraz jak przebiegało poronienie.

W razie zabezpieczenia dokumentacji medycznej, należy ustalić, czy zawiera ona również wynik badania histopatologicznego. Nadto rozważyć należy zasięgnięcie opinii biegłego.

Wykonanie dalszych czynności procesowych (w tym np. przeszukanie w celu zabezpieczenia telefonu lub nośników elektronicznych, uzyskanie wykazu połączeń telefonicznych, zabezpieczenie dokumentacji medycznej kobiety itp.) musi znajdować oparcie w zgromadzonym materiale sprawy. Czynności takie podejmuje się tylko i wyłącznie wtedy, gdy jest to konieczne i w granicach niezbędnych dla osiągnięcia celu tych czynności. Czynności z udziałem kobiet, które wedle wiedzy organu procesowego poddały się aborcji, należy ograniczyć do niezbędnego minimum. Jest to szczególnie ważne w przypadku przemocy seksualnej względem kobiet i dziewcząt, zwłaszcza z uwagi na ogromny stres związany z ciążą będącą wynikiem zgwałcenia bądź z samym ryzykiem niechcianej ciąży.

Jeżeli materiał dowodowy wskazuje, że na skutek przeprowadzenia aborcji kobieta została narażona na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, przedmiotem postępowania winna być również kwestia realizacji znamion przestępstwa z art. 160 k.k. (a jeśli doszło do dalej idących skutków – również czynów zabronionych z art. 155-157 k.k.). Dotyczy to także sytuacji, w których do narażenia życia lub zdrowia kobiety doszło na skutek nieuzasadnionej odmowy przerwania ciąży. Pamiętać należy, że możliwość powstrzymania się przez lekarza od świadczeń zdrowotnych na podstawie art. 39 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (t.j. Dz. U. 2023 r. poz. 1516) nie dotyczy przypadku, gdy zwłoka w udzieleniu pomocy mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty zdrowia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia pacjenta (art. 30 ustawy cytowanej wyżej ustawy). Dlatego też niedopuszczalne jest - z powołaniem się na klauzulę sumienia - zaniechanie wykonania koniecznych działań diagnostycznych w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia pacjentki ciężarnej.

Ponadto zgodnie z art. 4a ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny (...) zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej stanowi jedną z alternatywnych przesłanek dopuszczalności przerywania ciąży, przy czym przez zdrowie (zgodnie z definicją WHO zawartą w Konstytucji Światowej Organizacji

Zdrowia z dnia 22 lipca 1946r.) rozumie się nie tylko zdrowie fizyczne (somatyczne), ale również psychiczne (por. *decyzja Rzecznika Praw Pacjenta z 13 marca 2023r., sygn. RzPP-DPR-WPZ.431.362.2021*). Wskazać nadto należy, że w/w przepis nie determinuje jakiego obszaru zdrowia w/w zagrożenie ma dotyczyć, zaś obowiązujące regulacje nie ograniczają również specjalności lekarza stwierdzającego wystąpienie okoliczności wskazujących, że ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej. Okoliczność tą może bowiem stwierdzić lekarz posiadający tytuł specjalisty w zakresie medycyny właściwej ze względu na rodzaj choroby kobiety ciężarnej. Należy jednak pamiętać, że każda sprawa winna być analizowana indywidualnie w kontekście sytuacji danej pacjentki.

Niezapewnienie - w szczególności ofiarom napaści na tle seksualnym - terminowego dostępu do niezbędnej opieki medycznej, w tym odmowa legalnej aborcji, naraża je na dodatkowe cierpienie i może stanowić przejaw nieludzkiego lub poniżającego traktowania (por. *wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach: Tysiąc przeciwko Polsce, skarga nr 5410/03, R.R. przeciwko Polsce, skarga nr 27617/04, P. i S. przeciwko Polsce, skarga nr 57375/08*).

W sprawach, których przedmiotem jest odmowa przerwania ciąży przez personel medyczny prowadząca do skutków opisanych w art. 155-157 i art. 160 k.k., zastosowanie znajdują wskazówki metodyczne z dnia 28 września 2020 r. dotyczące prowadzenia postępowań w sprawach o błędy medyczne. Rozważyć należy poinformowanie Okręgowego Rzecznika Odpowiedzialności Zawodowej celem umożliwienia wszczęcia i przeprowadzenia przez niego postępowania w przedmiocie odpowiedzialności zawodowej lekarza przed upływem okresu przedawnienia. W przypadkach odmowy dokonania aborcji pomimo zaistnienia ustawowej przesłanki legalnego przerwania ciąży zasadne będzie również powiadomienie Rzecznika Praw Pacjenta i właściwego miejscowo Oddziału Narodowego Funduszu Zdrowia, z którym dana placówka medyczna ma zawartą umowę na udzielanie świadczeń w zakresie ginekologii i położnictwa.

W toku prowadzenia postępowania o przestępstwo z art. 152 § 2 k.k. należy uwzględnić, że zachowania polegające na przekazywaniu środków poronnych mogą realizować również znamiona przestępstw z art. 124, art. 125 ust. 2 pkt 2 lub art. 127a

ust. 2 i in. ustawy z dnia 6 września 2001 r. Prawo farmaceutyczne (t.j. Dz. U. 2022 r. poz. 2301). W zależności od ustaleń faktycznych nie można wykluczyć przyjęcia kumulatywnej kwalifikacji prawnej.

4. Odpowiedzialność za pomoc w przerwaniu ciąży za granicą oraz za pomoc udzieloną za granicą.

Zgodnie z obowiązującą linią orzecniczą pomocnictwo określone w przepisie art. 152 § 2 k.k. nie jest formą zjawiskową przestępstwa, ponieważ kobieta ciężarna nie odpowiada karnie za przerwanie ciąży. Nie stosuje się tu przepisów części ogólnej Kodeksu karnego, nie ma wobec tego znaczenia miejsce, gdzie (w jakim kraju i pod rządami jakiej ustawy obowiązującej w tym kraju) dokonano aborcji. Wypełnienie znamion czynu z art. 152 § 2 k.k. konfrontuje się tylko z ustawą obowiązującą w miejscu popełnienia tego czynu, a nie w miejscu, w którym kobieta poddaje się aborcji. Jeśli popełnienie omawianego czynu w formie dokonania nastąpiło w Polsce, to znamiona tego czynu należy odnosić do ustawy polskiej w tej części, w której określa ona legalne warunki przerwania ciąży (*wyrok SN z dnia 23 października 2019 r. sygn. V KK 517/18, Lex nr 3012323*). Dla bytu sprawstwa przestępstwa z art. 152 § 2 k.k. obojętne jest, że aborcja miała być dokonana poza granicami Polski, gdzie zabieg ten uznawany jest za legalny (*wyrok SN z dnia 20 listopada 2014 r. sygn. IV KK 257/14, Lex nr 1941900; por. także wyroki SA w Warszawie z dnia 16 marca 2015 r. sygn. II AKa 33/15, Lex nr 1680078, oraz z dnia 21 grudnia 2015 r. sygn. II AKa 401/15, Lex nr 2004473*). Orzeczenia Sądów Apelacyjnych (*wyrok SA w Poznaniu z dnia 10 maja 2018 r. sygn. II AKa 55/18, Lex nr 3008156 i wyrok SA w Krakowie z dnia 22 kwietnia 2014 r. sygn. II AKa 37/14, Lex nr 1514941*), w których zaprezentowano odmienną interpretację, zostały uchylone wskazanymi powyżej wyrokami Sądu Najwyższego.

Jeśli natomiast zachowania realizujące znamiona „pomocy” lub „nakłaniania” w rozumieniu art. 152 § 2 k.k. miały miejsce za granicą, kwestia odpowiedzialności sprawcy winna być oceniana zgodnie z przepisami rozdziału XIII Kodeksu karnego, w tym m.in. przy zastosowaniu art. 109 i art. 111 § 1 k.k. Polską ustawę karną stosuje się do obywatela polskiego, który popełnił przestępstwo za granicą, przy czym warunkiem odpowiedzialności jest uznanie takiego czynu za przestępstwo również przez ustawę

obowiązującą w miejscu jego popełnienia. Celem ustalenia stanu prawnego obowiązującego za granicą prokurator może się zwrócić do punktu kontaktowego Europejskiej Sieci Sądowej lub polskiego konsula w danym kraju.

5. Rozstrzygnięcia merytoryczne

Przed podjęciem decyzji merytorycznych należy dokonać wnikliwej oceny stopnia społecznej szkodliwości czynności czynu i w zależności od jej wyniku – rozważyć umorzenie postępowania z uwagi na znikomy stopień społecznej szkodliwości czynu (art. 1 § 2 k.k.) lub skierowanie do sądu wniosku o warunkowe umorzenie postępowania.

6. Postępowanie przed sądem

Sądem właściwym rzeczowo do rozpoznania spraw o przestępstwa z art. 152 k.k. jest sąd okręgowy.

Uwzględniając przedmiot postępowania i ujawnione okoliczności zdarzenia, prokurator powinien każdorazowo przed rozpoczęciem postępowania sądowego ocenić przesłanki wyłączenia jawności rozprawy i w razie ich zaistnienia – złożyć stosowny wniosek.

Wnioski dotyczące kary winny uwzględniać dyrektywy jej wymiaru określone w art. 53 k.k. Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu należy uwzględnić w szczególności sposób i okoliczności popełnienia czynu oraz motywację sprawcy. Przykładowo inaczej ocenić należy udzielenie pomocy kobiecie w trudnej sytuacji rodzinnej i osobistej, inaczej zaś – sprzedaż środków wczesnoporonnych w celu osiągnięcia korzyści majątkowych. Wysokość i rodzaj wnioskowanej kary winny uwzględniać stopień społecznej szkodliwości, cele zapobiegawcze i wychowawcze, jakie ma ona osiągnąć w stosunku do oskarżonego, jak również potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Należy pamiętać, że aborcja często jest osobistym dramatem nie tylko samej kobiety ciężarnej, ale również osób dla niej najbliższych, a jednocześnie mogących zostać uznanymi za sprawców przestępstwa z art.

152 § 2 k.k.

7. Inne działania

Gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego, postępowanie powinno być prowadzone szybko, tak by wydanie przez prokuratora zaświadczenia będącego podstawą do legalnej aborcji zostało wydane w terminie umożliwiającym przerwanie ciąży w ustawowym terminie 12 tygodni – por. art. 4a ust. 2 i ust. 5 zd. 2 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny (...).

8. Podsumowanie

Przerywanie ciąży wbrew przepisom ustawy nie jest w Polsce zjawiskiem rzadkim. Działania innych osób niż kobieta ciężarna są przedmiotem zainteresowania ze strony organów ścigania. Jakkolwiek przerywanie ciąży (poza wyjątkami przewidzianymi w ustawie z dnia 7 stycznia 1993 r.) jest niezgodne z polskim porządkiem prawnym, ustawodawca nie musi rozwiązywać tego problemu wyłącznie za pomocą prawa karnego, które wszak ma charakter *ultima ratio*. Być może lepszym środkiem, który ograniczyłby liczbę przypadków aborcji (także zagranicznych) dokonanych niezgodnie z przepisami polskiej ustawy, byłyby instrumenty polityki społecznej i edukacyjnej.

Niniejsze wytyczne wchodzi w życie z dniem podpisania.

PROKURATOR GENERALNY

Adam Bodnar